

УДК 94(497.11)“1914/1918”:316.658“1929/1940”
070.481БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ“1929/1940”

Др Јелена Рафаиловић, научни сарадник
Институт за новију историју Србије
jelena.rafailovic@inis.bg.ac.rs

Оригинални научни рад
Примљен: 22.8.2022.
Прихваћен: 14.9.2022.

Једно виђење Првог светског рата – писање Београдских општинских новина о Првом светском рату (1929–1940)*

Апстракт: У раду је истражено и представљено писање „Београдских општинских новина – службених гласила градске власти” о Првом светском рату у периоду од 1929. до 1940. године. Анализирани су текстови који су били посвећени манифестацијама, свечаностима и комеморацијама поводом Првог светског рата, а са циљем да се изложи сећање послератног друштва на рат („живо памћење”), њихове перцепције, идеје и вредности о рату. Проучавајући „Београдске општинске новине” на квалитативном нивоу, кроз главне идеје чланака и говора учесника на манифестацијама, видеће се културни оквир који је стварала општинска власт Београда.

Кључне речи: Београдске општинске новине, култура сећања, Први светски рат, споменици.

Култура сећања и проучавање историје сећања претходних година су у фокусу многих истраживача о чему најбоље сведочи све обимнија литература протеклих деценија,¹ а тема Првог светског рата у култури сећања, иако стално заступље-

---

* Чланак је настао као резултат рада у *Институту за новију историју Србије* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години бр. 451-03-68/2022-14/200016 од 4. 2. 2022.

¹ Видети: Alaida Asman, *Duga senka prošlosti kultura sećanja i politika povesti* (Beograd: Biblioteka XX vek, 2011); Alaida Asman, *Oblici zaborava* (Beograd: Biblioteka XX vek, 2018); Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, and Tamara Petrović Trifunović, eds., *Kolektivno sećanje i politike*

на у домаћој историографији, обележавањем његове стогодишњице је постала присутнија са новим питањима и истраживањима.² Сећања на Први светски рат³ се непрекидно појављују од 1918. године кроз различите изворе попут дневне штампе, уметничких дела, песми, мемоара, књига, слика, филмова, телевизијске продукције и увек потхрањују одређене идеје колективног сећања специфичне за време њиховог настанка.⁴ Са методолошког аспекта истраживање „прошлог сећања” укључује две основне категорије колективно и лично памћење, чиме се и историјски догађаји могу посматрати кроз приватна и јавна схватања.⁵

У чланку се анализира писање *Београдских опитинских новина (БОН)* о Првом светском рату⁶ са циљем да се представи сећање и слика послератног друштва на рат („живо памћење”) њихове перцепције, идеје и вредности о рату, чиме се из методолошког угла задире и у домен имагологије⁷, односно слике „другог”, као и танатополитике, политичке употребе смрти.⁸

патџенја (Београд: Zavod za udžbenike, 2015); Todor Kuljić, *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti* (Београд: Čigoja štampa); Olga Manojlović Pintar, *Arheologija sećanja: spomenici i identiteti u Srbiji 1918–1989*. (Београд: Udruženje za društvenu istoriju, 2014); Olga Manojlović Pintar, ur., *Istorija i sećanje: studije istorijske svesti: [zbornik radova]* (Београд: Institut za noviju istoriju Srbije, 2006). и др.

² Видети: Olga Manojlović Pintar, “Bereavement and Mourning (South East Europe),” in *1914–1918-online. International Encyclopedia of the First World War*, ed. Peter Gatrell Ute Daniel, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson (Berlin: Freie Universität Berlin 2014); Pintar, *Arheologija sećanja*; Mirjana Nikolić, „Sećanje srpske štampe na Prvi svetski rat: dnevni list Politika,” *Zbornik radova Факултета драмских уметности* 25/26 (2014); Гордана Илић Марковић, ed., *Дневник Великог рата: Први светски рат у огледалу српске књижевности и штампе* (Београд: Самиздат, 2014, 2014); Иван Ристић, „Смрт, страдање и сећање: Прилог проучавању политичке употребе смрти, страдања и колективног памћења на примеру српско-бугарског односа после Првог светског рата,” *Tokovi istorije* 2 (2017); Данило Шаренац, *Топ, војник и сећање: Први светски рат у Србија 1914–2009* (Београд: Институт за савремену историју, 2014).

³ О Србији у Првом светском рату видети: Андреј Митровић, *Србија у Првом светском рату* (Београд: Стубови културе, 2004); Миле Бјелајац, *1914–2014: зашто ревизија?: старе и нове контроверзе о узроцима Првог светског рата* (Београд: Медија центар „Одбрана” 2014); Божица М. Младеновић, *Град у аустроугарској окупационој зони у Србији од 1916. до 1918. године* (Београд: Чигоја штампа); Љубодраг Димић и Мира Радојевић, *Србија у великом рату 1914–1918: кратка историја* (Београд: СКЗ, 2014). И др.

⁴ Toby Thacker, *British culture and the First World War, Experience, Representation and Memory* (Bloomsbury Academic, 2014), 253.

⁵ Kuljić, *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*, 7/8; Asman, *Duga senka prošlosti*, 19–145.

⁶ Део рада произилази из презентације аутора са конференције студената мастер и докторских студија одржане у Благоевграду 2014 (Snezhana Dimitrova, One Hundred Years of Inheriting: The First World War Phenomenon)

⁷ Видети: Maria Todorova, *Imaginary Balkan*, 2. izd. ed. (Београд: Библиотека XX век; Krug, 2006); Vesna Goldsvorti, *Izmišljanje Ruritaniје: imperijalizam mašte* (Београд: Geopoetika, 2000).

⁸ Todor Kuljić, *Tanatopolitika: sociološkoistorijska analiza političke upotrebe smrti* (Београд: Čigoja štampa, 2014).

Београдске општинске новине биле су службене новине престонице и као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда излазиле су једном месечно, и објављивале чланке посвећене социјалним, здравственим, комуналним, културним, друштвеним и економским питањима. Први број је објављен 1882. године и у њему су се публиковала – општинска решења, објаве и други службени материјал, да би током 1929. године „по угледу на остале савремене комуналне листове Европе” добиле форму ревије. Циљ *Београдских општинских новина*, како се наводи у часопису, био је „рационалан развитак” града и „правилног комуналног живота” и да што „дубље уђу у душу београдских грађана, да осете њихове интимне жеље и да тим жељама као некој врсти народне иницијативе, дају публицистичко-научну форму”.⁹

О Првом светском рату у *Београдским општинским новинама* писано је у разним контекстима. Сама политика новина је била таква да је писање о рату виђено као „морални прилог”, обављање пропаганде сећања на Први светски рат и „великих мученика палих у одбрани његовој”.¹⁰ Тако је поред фељтона о одбрани Београда 1915. године и делова необјављених рукописа учесника рата, Први светски рат помињан у оквиру чланака посвећеним посетама страних државника, дипломата, војних лица и удружења Београду¹¹, као и приликом писања о личностима које су учествовали у рату, где се, наравно, на првом месту истиче краљ Александар Карађорђевић¹², а затим и Надежда Петровић¹³,

⁹ Слободан Ж. Видаковић, „Београдске општинске новине излазе од 1883. године”, *Општинске новине, службени орган општине града Београда*, XLVII, 11, 1929, 18; Слободан Ж. Видаковић „Београдске општинске новине у 1931 и 1932 години”, *БОН*, 1, 50, 1932, 5–7; „Историјат Београдских општинских новина”, *БОН*, XLV, 4–6, 1937, 265–267.

¹⁰ Београдске општинске новине издале су и Одбране Београда у Светском рату и споменицу А ла Франс (Слободан Ж. Видаковић, „Београдске Општинске Новине у 1930 и 1931 год.”, *Београдске општинске новине*, XLIX, 1, 1931, 2)

¹¹ Д-р Милорад Драгић, „Улога соколства у најновијој историји Југословена”, *Општинске новине, службени орган општине града Београда*, XLVIII, 13, 1930, 632–633; „Годишња скупштина Удружења бранилаца Београда”, *БОН*, 53, 1, 1935, 57–59; „Величанствена прослава петнаестогодишњице Прве добровољачке дивизије”, *БОН*, XLIX, 20, 1931, 1349–1352.

¹² „Витешки Краљ Александар I Ујединитељ”; *БОН*, LVII, 10, 1939, 590 589–592; „Витешки Краљ Александар I Ујединитељ”; *БОН*, LVII, 10, 1939, 591; „Помен Витешком Краљу Александру I Ујединитељу и палим браниоцима Београда пред Костурницом на Новом Гробљу”, *БОН*, LVI, 10, 1938, 747–748; Видети тематски број посвећен Краљу Александру Карађорђевићу: *БОН*, 52, 10–11, 1934, 669–730; Живан Ј. Ранковић, генерал у резерви, „Александар I Краљ Југославије као војник”, *БОН*, XLIX, 16, 1931, 1013–1020; Никола Цоловић, генерал у пензији, „Краљ Александар као војник”, *БОН*, XLIX, 16, 1931, 1021–1024; Јордан Стајић, дивиз. Генерал, „Са Престолонаследником Александром у повлачењу кроз Албанију”, *БОН*, XLIX, 16, 1931, 1025–1033; „Прослава десетогодишњице владавине Њ. В. Краља Југославије Александра I”, *БОН*, XLIX, 16, 1931, 1100–1107; Уредништво, „Београд пред Великом сени Витешког Краља”, *БОН*, 52, 10–11, 1934.

¹³ Д-р Марија Илић Агапова, „Знаменита Београђанка Надежда Петровић као национална радница”, *БОН*, LVI, 2, 1938, 95–99.

генерал Војислав Н. Томић¹⁴, Петар Бојовић¹⁵, Војвода Вук Бојовић¹⁶, Адмирал Гепрат¹⁷, генерал Франше д'Епере¹⁸ и др.

Још једна група радова на тему Првог светског рата били су и текстови поводом разних манифестација одржаних у Београду: подизања споменика, одавања почаста преминулим, обележавања годишњице рата и важнијих ратних догађаја. У раду је управо фокус на проучавању последњих текстова јер они у одређеној мери највише одражавају јавни, односно колективни дискурс након Првог светског рата, представљајући „јавну ритуализацију и симболизацију смрти”¹⁹, спајајући и културу сећања и тренутну политичку и друштвену атмосферу. Одавање почаста преминулима представља према Т. Куљићу тривијализацију смрти и преко погребних церемонијала, а између осталог и у говорима над одром (*laudatio funebris*) исказивана је политичка симболика која садржи одређене друштвеноинтегративне вредности.²⁰

Како су анализом највише обухваћени текстови у вези са или поводом откривања јавних споменика, неколико речи ћемо посветити о њиховом значају ради бољег сагледавања контекста. Споменици, као један вид иконографске представе и визуелни симбол, током 19. и 20. века посвећују се анонимним ратницима, војним, културним и политичким личностима, битним историјским догађајима... Краљевина Србија, а касније и Краљевина Југославија нису биле изузетак у тим процесима. Подизање споменика је био део прихватања европског наслеђа, али и веза са изградњом властитог националног идентитета, односно повезивање појединца са нацијом, јачања националног идентитета или осигурања идентитета у будућности.²¹ У новој држави, оптерећеној друштвеним и политичким проблемима на унутрашњем и међународном плану (политичка нестабилност, етнички проблеми, нестабилна национална питања, уједначавање

¹⁴ Некролог Војислав Н. Томић, *БОН*, LV, 11, 1937, 763–764.

¹⁵ „Заслужно признање Београда Војводи Петру Бојовићу”, *БОН*, 54, 6–7, 1936, 535.

¹⁶ „У Београду је свечано откривен споменик Војводи Вуку-Војину Поповићу”, *БОН*, 54, 10–11, 1936, 7780–781.

¹⁷ Будимир Швабић, „Адмирал Гепрат”, *БОН*, XLX, 5–6, 1931, 365–366–373; „Смрт Адмирала Гепрата – великог пријатеља и добротвора Срба”, *БОН*, LVII, 11, 1939, 743–745.

¹⁸ „Боравак маршала Француске и почасног грађанина Београда г. Франше д'Епера у Београду”, *БОН*, 54, 6–7, 479–486.

¹⁹ Куљић, *Tanatopolitika*, 57–67.

²⁰ Куљић, *Tanatopolitika*, 69–70.

²¹ Pintar, *Arheologija sećanja*, 51–52; Александар Божовић, *Меморијали Првог светског рата на територији Београда* (Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2014), 9; Куљић, *Tanatopolitika*, 285, 288–289. Видети: Олга Манојловић Пинтар, „Традиције Првог светског рата у Београдској јавности 1918–1941” (магистарски рад Универзитет у Београду, 1996); Олга Манојловић Пинтар, „Идеолошко и политичко у споменичкој архитектури Првог и Другог светског рата на тлу Србије” (докторска дисертација Универзитет у Београду, 2004).

законодавства, економске интеграције...)»²² питање идентитета било је стално присутно. У таквој атмосфери државне елите су сакрализацијом ратних жртава јачале јединство и посвећеност појединца колективу, а свака жртва преминула у рату за „слободу и уједињење добијала је прерогативе мученика и потенцијалног свеца.²³ У Краљевини Југославији подигнута су разна спомен-обележја у знак сећања на жртве Првог светског рата, а следствено томе и на територији Београда бројна војна гробља, спомен-цркве, костурнице, спомен-капеле, спомен-плоче, спомен-чесме, крајпуташи и др.²⁴

Подизање војних гробаља, споменика и означавање преминулих у Првом светском рату су били и одраз нових поимања живота и смрти у послератном друштву. Уређивање и брига о њима одређени су и уредбама мировних уговора потписаних на Мировној конференцији у Паризу. Прецизно су биле дефинисане обавезе и делокруг сваке државе, тиме и Краљевине СХС²⁵: о регулацији војничких гробаља, без обзира на службу, националност или вероисповест сахрањених војника.²⁶ Старање над гробљима имало је Министарство вера Краљевине СХС, међутим, у бризи о њима као и за подношење иницијатива за подизање споменика и меморијала учествовали су и: друга министарства, одбори групе грађана, политичке стране и удружења (добротворне организације, организације ветерана или соколска друштва), пријатељи жртава и породице.²⁷

---

²² Мирослав Јовановић, „1804–2004, развој оптерећен дисконтинуитетима, седам теза,” у *Србија 1804–2004: три виђења или позив на дијалог*, ed. Дубравка Стојановић, Мирослав Јовановић, Љубодраг Димић (Београд: Удружење за друштвену историју, 2005), 155.

²³ Pintar, *Arheologija sećanja*, 52.

²⁴ Божовић, *Меморијали Првог светског рата*, 33. Војислав Суботић, Марко Поповић, Љубинко Драгићевић, Зоран Пановић, *Memorials of the Serbian liberation wars, book 1*, Belgrade 2006, p. 22; видети и: Aleksandar Ignjatović, “Architecture, Urban Development, and the Yugoslavization of Belgrade, 1850–1941”, *Centropa*, vol. IX, no. 2 (2009), 110–126. Милана Живановић, *И крст и петокрака: руски гробни комплекси у Југославији у 20. веку* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2020); Виолета Н. Обреновић, „Српска меморијална архитектура: 1918–1955 : докторска дисертација” (Универзитет у Београду, Архитектонски факултет, 2013).

²⁵ У Краљевини СХС донета је 1919. године „Уредба о уређењу и одржавању наших војничких гробаља и гробова у домовини и на страни” а 1922. године усвојена као Закон према коме „сва војна гробља, а по могућству и појединачни гробови наших бораца за слободу и уједињење нашег народа ... имају се уредити и одржавати у реду као светла успомена на тешке дане борбе за слободу и уједињење нашег троименог народа”. (Pintar, *Arheologija sećanja*, 202. *Закон о уређењу наших војничких гробаља и гробова у отаџбини и на страни, као и гробаља изгинулих војника и морнара, ратних заробљеника интернираних лица, држављана: немачке, аустрије, угарске и бугарске, сахрањени на нашој територији*, Београд: Државна штампарија, 1922)

²⁶ Pintar, *Arheologija sećanja*, 200.

²⁷ *Закон о уређењу наших војничких гробаља*, чл. 3, 4; Војислав Суботић et al., eds., *Меморијали ослободилачких ратова Србије*, 2 vols., vol. 1 (Београд: Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, Републички завод за заштиту споменика културе, 2006), 20. Божовић, *Меморијали Првог светског рата*, 33; Danilo Šarenac, „Udruženje rezervnih oficira i ratnika 1919–1941,” *Istorija 20. veka* 29, 1 (2011).

У истраживаном периоду излагања *Београдских општинских новина* подигнуто је неколико значајних споменика²⁸, али за нашу анализу је интересантан *Споменик и спомен костурница браниоцима Београда 1914—1918* на Новом гробљу²⁹, подигнут 1931. године, финансиран из добровољних прилога Удружења резервних официра и војника и Града Београда. У овој крипти одржаване су комеморације браниоцима Београда, манифестације обележавања годишњице Првог светског рата и помен палим браниоцима Београда током обележавања славе Спасовдана, које су детаљно пропраћене у *БОН*-у.³⁰ У другој половини двадесетих су ископани сви познати ратнички гробови у Београду, а посмртни остаци 3.529 (идентификованих) официра и војника смештени су у подигнуту костурницу сваки у посебној урни са именом покојника, а 1.074 (непознатих) скелета сахрањено је у заједничку гробницу. Споменик, дело руског имигранта Романа Верховскоја, симболизује ратника – победника, пуну снагу војника, који у једној руци има пушку, а у другој заставу. На врху је крст, а у дну монолита је масивна фигура двоглавог орла – белог орла који је симболизовао мир, слободу и правду; а испод његових ногу је био уклесан смртно рањен црни орао који је лежао на прошлим заставама са поломљеним ланцима, као симбол ослобођења.³¹

²⁸ Са највећом уметничком вредношћу јесу дела Ивана Мештровића међу којима су два споменика на Калемегдану: *Победник* подигнут годину дана раније (1928) и *Захвалност Француској* (1931) и на Авали *Споменик Незнаоком јунаку* (1938). (Видети: Радина Вучетић-Младеновић, „Побеђени ‘Победник’: полемике уочи постављања Мештровићевог споменика,” *Годишњак за друштвену историју* 6, 2 (1999).; Божовић, *Меморијали Првог светског рата*, 67–69, 80–81, Суботић et al., *Меморијали ослободилачких ратова Србије*, 20); Поред дела Ивана Мештровића у периоду од 1929. до 1941. подигнути су и: *Споменик Арчибалду Рајсу* у Топчидерском парку (1931); *Споменик Франше Д’Еперу* (1936); *Споменик војводи Вуку* на Топличином венцу (1936). (Видети: Божовић, *Меморијали Првог светског рата*, 73–77; Обреновић, „Српска меморијална архитектура.”)

²⁹ Бојана Ибрајтер Газибара, *Споменик и спомен-костурница браниоцима Београда 1914—1918*. (Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2014).

³⁰ „Витешки Београд, жижа југословенске мисли, вечити чувар и горди спасилац Западне Европе на најсвечанији начин прославио је своју славу Спасовдан”, *БОН*, 1932, 50, 6, 387–390; „Београд је, уз учешће преко педесет хиљада Београђана, на најсвечанији начин прославио своју славу Спасовдан”, *БОН*, 51, 5, 1933, 355–359; „Београд је свечано прославио своју традиционалну славу Спасовдан”, *БОН*, 54, 6–7, 1936, 491–496; „Своју славу Спасовдан Београд је прославио свечано”, *БОН*, LV, 4–6, 1937, 298–302; „Београд је свечано прославио своју традиционалну славу Спасовдан”, *БОН*, LVI, 5–6, 1938, 413–421; „На дан своје славе, на Спасовдан, Београд је одликован највишим ратним орденом: Карађорђевог звездом с мачевима”, *БОН*, LVII, 5, 1939, 267–275. „Слава Београда – Спасовдан”, *БОН*, LVIII, 6, 1940, 581–589; „Дан примирја у Београду”, *БОН*, LVII, 11, 1939, 734–735.

³¹ Милан Радосављевић, председник удружења резервних официра и ратника и одборник О.Г.Б, „Поводом откривања споменика браниоцима Београда”, *БОИ*, XLIX, 21–22, 1931, 1379–1380; Газибара, *Споменик и спомен-костурница браниоцима Београда 1914—1918*, 7; Божовић, *Меморијали Првог светског рата*, 41–43.

Виђење и слику Првог светског рата у *Београдским општинским новинама*, односно друштвених елита, политичких, верских, војних, који су креирали јавно мњење, а која се јасно види у њиховим говорима на церемонијалима, анализирани смо на основу најзаступљенијих тема: рата, смрти, Београда, представе југословенске идеје и слике савезника.

***

О општем контексту и догађајима из Првог светског рата у *Београдским општинским новинама* писано је спорадично³², осим одбране Београда 1915. године која је имала централну улогу. У чланку из 1931. године посвећеном годишњици завршетка рата 11. новембра, једном од ретких где се даје општа слика рата, велики сукоб је описан: „(рат) провоциран злочиначком лудошћу амбициозних владалаца, неспособних државника, несавесних капиталиста, уништио је милионе људских живота и милијарде народнога блага, разорио културне тековине безбројних генерација, опустошио плодна поља и људске савести, и запретио катастрофом европске цивилизације.”, а улога Србије виђена: „у потресној драми Великога рата наш народ је имао једну од најтежих улога, а Београд био изложен првим и последњим искушењима.”³³

Само обележавање 11. новембра у новинама је представљано као „празник мира и помен жртвама Великога рата [...] Симболички она ће сваке године изражавати свагдашњи идеал и вољу нашег народа да живи у миру и слободи, и његову готовост да се за тај идеал жртвује, претпостављајући часну смрт недостојном животу и ропству.” Тај дан је означен и као општа дужност свих грађана: „За све Београђане без разлике пола и узраста, 11 новембар треба да постане дан испуњавања једне опште дужности. Сваки грађанин престонице треба од сада да посвети једанаестог новембра неколико минута свога времена сећању на оне који су својом смрћу обезбедили живот, материјални и духовни напредак данашњих генерација и данашњег Београда, и да својим присуством од опште гробнице јунака из прошлости, очврсне своју вољу за одбрану часнога и бољег живота будућности.”³⁴

³² Током 1939. и 1940. године неколико текстова је објављено поводом обележавања битних догађаја из Првог светског рата: Константин В. Саватијевић-Кока, „Кајмакчалан”; *БОН*, LVIII, 7–8, 1940, 643–646; „Прва застава Удружења носилаца Албанске споменице – Претседник Београдске општине г. Влада Илић кумовао је застави III пододбора овог Удружења”, *БОН*, LVII, 1–2, 1939, 59–61; „Београд је са дубоким узбуђењем дочекао и искреном поштом поздравио старе, ратне заставе пукова – учесника у Церској битци”, *БОН*, LVII, 8, 1939, 485–487; Страхиња М. Дамјановић, „Отацбина изнад свега... Поводом прославе двадесетпетогодишњице ватреног крштења Скопског ђачког батаљона из 1914 год.” *БОН*, LVII, 12, 1939, 803–807; Жив. Ј. Ранковић, „Четничка акција” (у наставцима), *БОН*, LVII, 4, 1939, 173–183; *БОН*, LVII, 5, 1939, 231–242.

³³ „11 новембар”, *БОН*, XLIX, 21–22, 1931, 1377.

³⁴ „11 новембар”, *БОН*, XLIX, 21–22, 1931, 1378.

Уопштено посматрано сам рат је приказан пре на митском нивоу него као стваран догађај који се одиграо деценију раније, чиме се одаје утисак постојања државне симболизације Првог светског рата. Перципиран је као сукоб две неравноправне државе: „У тим историјским биткама Давида са Голијатом. У сукобу моћног Цесара и малог Српског поносног племена – Симбола Слободе”³⁵, где је непријатељ био надмоћнији и по питању људства и по питању техничких могућности: „Пред многобројним и богато снабдевеним непријатељским армадама, пред десетине и десетине хиљада модерно наоружаних освајача и ставили су своје груди неколико хиљада недовољно наоружаних војника...”³⁶.

Референце ка познатим догађајима и личностима у прошлости, било домаћих или страних, биле су честе у вокабулару говорника, што потврђује мистификовање рата у очима тадашње јавности.³⁷ Милутин Петровић, председник Београдске општине, 1934. године у говору поводом сахране бранилаца Београда изјавио је: „Он није ни мислио (непријатељ) да ће плејаде нових Обилића кренути одушевљено у бој на душмане, који је хтео да заузме и покори малу Србију, да ће земља бити покривена безбројним костурницама, у којима ће наћи уточишта хероји, што дадоше без страха и колебања своје живот за краља и Отаџбину, за своје огњиште и своју родну груду. Београд, горда и поносна престоница имала је своје Термопиле, свој Ватерло, али своју Марну.”³⁸ Католички свештеник Нико Калођер 1939. године наводи да су: „Сва зла нема и земље напали су нашу војску и наш народ као старозаветни скакавци земљу Фараонову [...] Такво искушење није Бог у ниједно време ниједном народу послао.”³⁹

Рат је био вођен за Србију, а потом за друге јужнословенске народе и југословенску идеју и то је често истицано у говорима.⁴⁰ Навешћемо два примера – патријарха Варнаве у говору 1934. године: „У љутом бојном окршају решавала судбина херојског, маленог а у истини великог српског племена и Краљевине Србије, као и великог српства потлаченог и васколиког словенства поробљеног. То је била силна борба”,⁴¹ и Владе Илића, тада председника општине Београда, 1939. године: „Утисак који је у свету створила Церска битка о српској војсци

³⁵ „Слава Друштва за улепшавање Булбулдера”, 471; видети и: „Величанствене манифестације француској нацији у Београду”, *БОН*, XLVIII, 23–24, 1930, 1355–1363; „Преко сто хиљада Београђана”, 387–400.

³⁶ (говор Добра Богдановића) „Преко сто хиљада Београђана”, 395.

³⁷ Видети и: „Захвални Београд своје Краљу”, *БОН*, XLIX, 16, 1931, 1009; „Витешки Београд, жижа југословенске мисли”, *БОН*, 1932, 50, 6, 387.

³⁸ (говор Милутина Петровића), „Преко сто хиљада Београђана” 392.

³⁹ (према говору старокатоличког свештеника г. др. Ника Калођера) „Прва застава Удружења носилаца Албанске споменице – Претседник Београдске општине г. Влада Илић кумовао је застави III пододбора овог Удружења”, *БОН*, LVII, 1–2, 1939, 60.

⁴⁰ Видети: (говор Душан Николајевић), „Београд је свечано прославио своју традиционалну славу Спасовдан”, *БОН*, 54, 6–7, 1936, 492.

⁴¹ (говор Њ. Св. Патријарха) „Преко сто хиљада Београђана”, 389.

само је растао у току рата. Албанска голгота, васкрс српске војске на Солунском фронту и њени нови подвизи пренели су славу српског оружја из стварности у легенду. Из тих натчовечанских страдања, из тога херојства које је ушло у легенду, из тога самопрегора коме нема, равна, поникла је Југославија, наша лепа, велика и племенита Југославија, која може издржати светску утакмицу и бележити године напретка и благостања, само ако буде и колико буде неговала оне традиције и онај дух херојства и самопрегора, из којег је и поникла.⁴²

Детаљнији прикази страха смрти су у текстовима који су објављени поводом одбране Београда, и спорадично у говорима приликом манифестација.⁴³ Један од примера јесте опис смрти у чланку написаном поводом одавања почаста бранилаца Београда из 1915. године (1934): „Београдске улице биле су тада попрскане крвљу и прекривене искасапљеним лешевима храбрих бранилаца, који су се херојски борили до последњег. Кад је и последњи бранилац пао или смртно рањен напустио бојиште, непријатељ је успео да преко мртвих тела изгинулих бранилаца уђе у Београд [...] искасапљене и унакажене лешеве.”⁴⁴

Смрт, један од најзаступљенијих мотива у текстовима, виђена је као херојска, храбра, јуначка, света, мученичка... Као концепт уздизана је у надчовечанско и бесмртно⁴⁵ и тражено је оправдање за њу и за све преминуле током рата. У свим текстовима спомињу се поменути и слични епитети, а издвојићемо само неке наводе: „Над костурницом се поносно уздиже изнад освештаних остатака хиљаде јунака Србије, њихово Свето дело, [...] опомињала на свете жртве”⁴⁶; „Ми те жртве са осећајем топле побожности данас величамо и клањамо им се [...]”⁴⁷; „Неизмерне жртве, безбројни јунаци, велики и мали, мртви и живи, знани и незнани, високо су подигли мерило за оцену дела појединаца и целом једном поколењу дали печат легендарног јунаштва и пожртвовања.”⁴⁸; „Велики мртви! Славни наши бесмртници! Знани и незнани јунаци наши!”⁴⁹; „јуначке кржаве

⁴² (говор Владе Илића) „Београд је са дубоким узбуђењем дочекао и искреном поштом поздравио старе, ратне заставе пукова – учесника у Церској битци”, *БОН*, LVII, 8, 1939, 486.

⁴³ Видети: „Смрт их је ишчекивала на сваком кораку, али не само смрт она мушка, војничка, од пушчаног метка или гранате, него и подмукла смрт од хладноће и непогода и најстрашнија смрт од глади.” (говор Владе Илића) „Прва застава Удружења носилаца Албанске споменице – Претседник Београдске општине г. Влада Илић кумовао је застави III пододбора овог Удружења”, *БОН*, LVII, 1–2, 1939, 60–61.

⁴⁴ „Преко сто хиљада Београђана”, 387.

⁴⁵ Видети детаљније и: Кулић, *Tanatopolitika*, 115–143.

⁴⁶ Радосављевић, „Поводом откривања споменика браниоцима Београда”, 1379.

⁴⁷ (говор г. Љуб. Стефановића) „Београд је свечано прославио своју традиционалну славу Спасовдан”, 414–415.

⁴⁸ (говор М. Неђића) „У Београду је свечано откривен споменик Војводи Вуку-Војину Поповићу”, *БОН*, 54, 10–11, 1936, 780.

⁴⁹ (говор Душан Шијачки) „Свечана сахрана посмртних остатака повешаних бранилаца Београда у Горњем Граду”, *БОН* 53, 6, 1935, 396

дане свога војевања⁵⁰; „Браниоци Београда, уистини, су прешли у херојску и мученичку легенду”.⁵¹

У смрт и у рат се ишло за слободу, мир, правду, отаџбину, част, Краља и Београд, и то су били увек присутни узроци и оправдања за преминуле.⁵² То је у складу са новом идеологизацијом и естетизацијом смрти која се јавила након светског рата а која је подразумевала патриотско правдање смрти у рату и јуначку одбране државе.⁵³ Ђорђе Рош у говору поводом сахране бранилаца Београда наводи: „Окићени белим зумбулом јурили сте у сигурну смрт, док су Вам на уснама изумирале речи: „Живео Краљ! Живео Београд, и умрли сте у верности љубљеном Краљу, Отаџбину и Београду”.⁵⁴ У истом чланку, али од стране другог говорника, генерала Миливоја Момчиловића, речено је: „Скоро пуне две деценије, храбри моји ратници, прохујали су од дана, када сте пуни младости и пожртвовања без страха кренули у смрт са бедема древне београдске тврђаве да по заповести [...] примите неравну борбу са надмоћним непријатељом и да му покажете како се гине за Краља и Отаџбину, како се умире за част и слободу. [...] Цео свет вам се дивео јер сте се борили скоро три дана, до последњег даха до последње капи крви”.⁵⁵

„Славни ратници из прошлости и чувари мира будућности”⁵⁶ гинули су за „родну груду”⁵⁷, јер „никаква сила није могла тада задржати нашега војника. Он је осетио мирис родне груде”⁵⁸ и „тим костима са дубоком поштом клањао се је и сам непријатељ јер су му оне достојно доказале како се гине за Отаџбину и брани част своје Престонице”.⁵⁹ У тексту поводом дана мира 1931. године написано је: „Јунаци, пали браниоци Београда, који су пре 16 година показали целом свету са коликом се љубављу и пожртвовањем брани свој Краљ, Отаџ-

⁵⁰ Константин В. Саватијевић-Кока, „Кајмакчалан”; *БОН*, LVIII, 7–8, 1940, 643.

⁵¹ (говор Душан Николајевић) „Београд је свечано прославио своју традиционалну славу Спасовдан”, *БОН*, 54, 6–7, 1936, 492.

⁵² „На дан своје славе, на Спасовдан”, 269; (говор Св. Урошевића) „Своју славу Спасовдан Београд је прославио свечано”, 298–299; (говор Владе Илића) „Прва застава Удружења носилаца Албанске споменице – Претседник Београдске општине г. Влада Илић кумовао је застави III пододбора овог Удружења”, *БОН*, LVII, 1–2, 1939, 60–61; „Београд је са дубоким узбуђењем дочекао и искреном поштом поздравно старе, ратне заставе пукова – учесника у Церској битци”, *БОН*, LVII, 8, 1939, 485–487.

⁵³ Кулјић, *Tanatopolitika*, 287.

⁵⁴ (говор г. Ђорђа Роша), „Преко сто хиљада Београђана”, 390.

⁵⁵ (говор генерала г. Миливоја Момчиловића), „Преко сто хиљада Београђана”, 394.

⁵⁶ Богић, „Конгрес ратника у Београду, за мир међу народима”, 26.

⁵⁷ (говор Душан Шијачки) „Свечана сахрана посмртних остатака повешаних бранилаца Београда у Горњем Граду”, *БОН* 53, 6, 1935, 396

⁵⁸ (говор г. Д-р Стевана Поповића у име председника општине и градског већа) „Београд је, окићен заставама, прославио двадесетогодишњицу свога ослобођења”, *БОН*, LVI, 11, 1938, 858.

⁵⁹ Радосављевић, „Поводом откривања споменика”, 1379.

бина и част своје престонице”.⁶⁰ А из говора Њ. Св. Патријарха (Варнаве) 1934. године јасно су биле означене вредности вере, отаџбине, Краља: „Победила је и тада велика идеологија изражавана кроз векове: гинути часно за своју веру, за своју отаџбину, за своју рођену груду и за свог љубљеног Краља. Они су ето тако исписали најпоносније дане наше народне историје”.⁶¹

*Смрт у рату је означавала и нови почетак, јер је на жртвама „направљена” нова држава*⁶² и „нови и препорођени Београд”⁶³ и тај наратив је био стално заступљен: (Костури) „расејани по свим крајевима Београда, почивају дубоко у земљи, у темељима наше престонице, коју су толико волели да су за њу и своје животе положили. На овим костима изграђена је нова престоница велике, моћне и сложне Краљевине Југославије [...]”⁶⁴ или „Цео је наш народ дао све од себе [...] за остварење идеала векова, за испуњење вечно сањаног сна прадедова [...] Али највише су дали они који су у чврсте и неразушиве темеље велике отаџбине, снажне и за све нас свете Југославије, узидали кости своје, положивши часно животе своје.”⁶⁵

У појединим текстовима је дат и опис људи који су присуствовали поменима, свечаностима и манифестацијама. На њиховом примеру најбоље се рефлектује контекст сећања који је усмерен на „приватни бол и јавну тугу”⁶⁶. Насупрот до сада споменутој јавној жалости која се огледала кроз јаке и снажне вредности као што су јунаштво, мучеништво, част, понос..., приватни бол је приказиван кроз слике мајки, сестара, удовица и деце погинулих бораца: „Срце се стезало и суза на очи навирала је свакоме ко је посматрао старе мајке, сестре, удове и децу палих бранилаца, како скрушени и са побожношћу са свећицама и цветићима у рукама стоје и чекају да помен отпочне и не осећајући да им киша влажи лице и тело”⁶⁷ или „Старице су са сузама у очима, сећајући се на своје погинуле мужеве и синове тужно стојале са воштаницама у рукама, бледим и жутиим, као и њихова старачка лица. и чекале побожно почетак освећења”.⁶⁸ Није

⁶⁰ „На дан мира 11. новембра свечано су освећени ратничка костурница и споменик палим браниоцима Београда”, *БОН*, XLIX, 21–22, 1931, 1432.

⁶¹ (говор Њ. Св. Патријарха) „Преко сто хиљада Београђана”, 389; Видети и: Богомир Богић, „Конгрес ратника у Београду, за мир међу народима”, *Општинске новине, службени орган општине града Београда*, XLVII, 15, 1929, 26–27.

⁶² (говор Јеша Протић) „Свечана сахрана посмртних остатака повешаних бранилаца Београда у Горњем Граду”, *БОН* 53, 6, 1935, 396.

⁶³ „Захвални Београд своме Краљу”, *БОН*, XLIX, 16, 1931, 1009.

⁶⁴ „Преко сто хиљада Београђана”, 387.

⁶⁵ (говор Душан Шијачки) „Свечана сахрана посмртних остатака повешаних бранилаца Београда у Горњем Граду”, *БОН* 53, 6, 1935, 396.

⁶⁶ Pintar, „Bereavement and Mourning (South East Europe).”

⁶⁷ „На дан мира 11. новембра”, 1433.

⁶⁸ „Слава Друштва за улепшавање Булбулдера и скроман помен код спомен-чесме палим трећепозивцима на Варовници у одбрани Београда 1914 године”, *БОН*, 50, 7, 1932, 472.; Видети и: „Свечани помени на гробовима палих бранилаца Београда”, *БОН*, 50, 11, 1932, 737.

изостала ни слика ратних ветерана: „Скрушена лица ових ратника, који само пуким случајем не леже у овој Костурници, одавала су изразе бола и истинске туге за онима са којима су заједно проводили ноћи на стражи обала Саве и Дунава и делили братски последњи залогај хлеба”.⁶⁹

***

Београд је заузимао централни мотив у анализираним говорима и текстовима. Виђен је као чувар Европе, на граници између Истока и Запада, спас Хришћанства и Запада,⁷⁰ „веран историјској мисији која му је додељена”⁷¹. Добра Богдановић, потпредседник Удружења бранилаца Београда, 1934. године описује Београд: „Постављен судбином на вратницима Запада, наш горди, велики и мученички Београд, хиљадама годинама преживљава дане патње, славе и херојства. Да није било Београда изчезла би давно култура Запада, која се само благодарећи њему културно развијала у миру, док је Београд својим грудима 2000 година одбијао све најезде Варвара. О камене зидове Београда разбијале су се хорде Римљана, Авара, Хуна, Сармата, Гота, Гепида, Византинца, Монгола и Османлија да се најзад пре непуне две деценије разбију и огромне армаде Ћесарове војске”.⁷² У чланку написаном поводом прославе градске славе Спасовдана 1938. године престоница Краљевине представљена је као: „Витешки Београд, жижа југословенске мисли, вечити чувар и горди спасилац Западне Европе [...] се слободно може рећи да је он спасилац читаве једне културе, културе Западне Европе и да је он такође много жртава поднео за спас свеколиког Хришћанства”.⁷³

⁶⁹ „На дан мира 11. новембра”, 1438.

⁷⁰ „Витешки Београд, жижа југословенске мисли”, *БОН*, 1932, 50, 6, 387.; Навешћемо још један пример сличног наратива: „За Београд се с правом може рећи да је спасилац културе Западне Европе и спасилац Хришћанства, јер је он био и остао тврд бедем о који су се разбијале азијатске хорде у својим најездама на културу Европе. Он је патио и страдао за веру и слободу европских народа, више него и један град на свету! Потоци крви лили су се његовим улицама, а главе његових најбољих грађана натицане су на коље, да би из њих поникла слобода не само српском народу, него и свеколиком културном човечанству. И, док су се други народи у миру културно развијали и напредовали дотле је он, горди и мученички Београд био будан и веран чувар на граници Европе, на вратницима кроз које је хтео завојевач из Азије да продре у европске крајеве. Без ичије помоћи Београд је вековима умирао и васкрсавао, пропадао и спасавао се” у: „Београд је свечано прославио своју традиционалну славу Спасовдан”, *БОН*, 54, 6–7, 1936, 491; Видети и: Богић, „Конгрес ратника у Београду, за мир међу народима”, 26; Др Станоје Станојевић, „Прошлост Београда”, *БОН*, 50, 8, 1932, 516.

⁷¹ (говор г. Д-р Стевана Поповића у име председника општине и градског већа) „Београд је, окићен заставама, прославио двадесетогодишњицу свога ослобођења”, *БОН*, LVI, 11, 1938, 857.

⁷² (Говор првог потпредседника Удружења бранилаца Београда г. Добра Богдановића) „Преко сто хиљада Београђана”, 395.

⁷³ „Витешки Београд, жижа југословенске мисли”, 387.

Београд је виђен као јунак и мученик који је „попут Исуса Христа умирао и васкрсавао”⁷⁴, понос Србије, центар слободе, срце отаџбине, носилац југословенске мисли и престоница Југославије, град где је испаљен први метак, прве гранате, центар целокупног духовног живота свих Јужних Словена.⁷⁵ Будућност и прошлост Београда засновани су на костима погинулих ратника: „Свака стопа земље по улицама Београда [...] заливена је крвљу његових бранилаца, који за његову част и своје животе положише и у темеље југословенске престонице поставише своје кости, лежи на костима своје деце, херојски, мрцварен, бомбардован, окрвављен”.⁷⁶ Слично, инжењер Милан Нешић, на обележавању дана мира 1931. наводи: „На тим костима српског војника подиже се овај поносни град наш. Од тих костију расејаних широм малене Србије, по Срему и Босни, по Јужној Србији и Албанији, на Крфу и острву Виду...”⁷⁷

Одбрана Београда у јесен 1915. године као „најзначајнија епизода у историјској борби”⁷⁸ имала је средишно место у чланцима *Београдских општинских новина*.⁷⁹ Представљамо један приказ од стране Д-р Стевана Поповића, који је говорио у име председника општине и градског већа: „Београд се није лако дао [...] Непријатељ је био задивљен отпором ове малене одбране Београда [...] из сваке улице иза сваке куће, непријатеља је чекао по неки наш кадровца, по

⁷⁴ „Своју славу Спасов-дан Београд је прославио свечано”, 298.

⁷⁵ „На дан мира 11. новембра”, 1432–1438; „Витешки Београд, жижа југословенске мисли”, 388; „Преко сто хиљада Београђана”, 389; „На дан своје славе, на Спасовдан”, 269–275; „Београд је свечано прославио своју традиционалну славу Спасовдан”, 413–421; Константин В. Саватијевић-Кока, „Кајмакчалан”; *БОН*, LVIII, 7–8, 1940, 645; (говор Владе Илића) „Срдчан дочек француских ратника у Београду”, *БОН*, LV, 10, 1937, 679; „Београд је свечано прославио своју традиционалну славу Спасовдан”, *БОН*, 54, 6–7, 1936, 491.

⁷⁶ Радосављевић, „Поводом откривања споменика браниоцима Београда”, 1379; Видети и: (говор г. Ђуричића, Претседника Београдске општине) „Слава Београда – Спасовдан”, *БОН*, LVIII, 6, 1940, 583; „Захвални Београд своје Краљу”, *БОН*, XLIX, 16, 1931, 1009;

⁷⁷ (Говор председника инж. г. Милана Нешића) „На дан мира 11. новембра”, 1435.

⁷⁸ „11 новембар”, *БОН*, XLIX, 21–22, 1931, 1377.

⁷⁹ Један од можда најбољих примера јесте чланак о *Преко сто хиљада Београђана и око двадесет хиљада ратника из свију крајева наше отаџбине одали су достојно признање и дубоко се поклонили сенима херојских бранилаца Београда из 1915* из 1934. године на који ћемо се посебно осврнути, јер у својој структури садржи све лајтмотиве о којима ће касније бити речи. У априлу 1934. години приликом нивелације улице Маршала Пилсудског, где је пре рата била Робијашка башта, ископано је на простору од 100м² 50 костура изгинулих бранилаца Београда. Удружење бранилаца Београда и Општина града Београда организовали су 29. априла свечану сахрану 50 бранилаца, уз присуство верских, политичких и културних званичника, и преко 150.000 грађана из Београда и унутрашњости. На опелу су говори патријарх Варнава, Ђорђе Рош, капетан, у име живих учесника у одбрани Београда, Милутин Петровић, председник Београдске општине, Миливој Момчиловић, генерал, Добра Богдановић, први потпредседник Удружења бранилаца Београда, Света Милутиновић, новинар, ратни ветеран. „Преко сто хиљада Београђана”, *БОН*, 52, 4–5, 1934, 387. Видети и: „11 новембар”, *БОН*, XLIX, 21–22, 1931, 1377.

неки добровољац, по неки дечак. [...] Борило је се да се погине. Лешеви 6.000 тих неустрашивих бораца до смрти покривали су улице Београда...”⁸⁰

Детаљан опис рата приликом одбране Београда изнео је и Добра Богдановић, учесник у самом догађају, а поводом сахране 50 пронађених костура: „А када се ипак бројно надмоћнији непријатељ искрцао на тле Београда, настала је једна дивља и избежумљена борба, борба прса у прса, клање до изнемоглости, крчење крвавог пута бајонетима, кроз густе и збијене редове аустријских трупа. После двадесеточасовне надчовечанске борбе, крваво јутарње сунце на хоризонту зоре 25. септембра 1915 године, обасјало је закрвављени Дунав пун лешева аустријских војника. Цесарове трупе и ако десетину пута многобројније, биле су још једном десетковане и одбијене, и добрим делом и подављене у таласима Дунава! Своје свето огњиште браниоци Београда нису дали да се оскрнави!”⁸¹

Мада није део наше анализе, неопходно је споменути да су *Београдске општинске новине* објављивале и текстове посвећене историји Београда у рату који су публиковани у виду фељтона и/или одломака из књига у оквиру књижевног додатка, као радове награђене на конкурс у Општини града Београда за најбоље дело из одбране Београде. Међу писцима били су: сликар Б. Војиновић-Пеликан, Драгиша М. Стојадиновић, генерал Душан П. Стефановић, Прота Миливој Петровић, Света Милутиновић и др,⁸² а свакако посебан опус чине радови др Марије Илић Агапове.⁸³

⁸⁰ (говор г. Д-р Стевана Поповића у име председника општине и градског већа) „Београд је, окићен заставама, прославио двадесетогодишњицу свога ослобођења”, *БОН*, LVI, 11, 1938, 857–858.

⁸¹ (говор Добра Богдановића) „Преко сто хиљада Београђана”, 395–396.

⁸² У анализираном периоду објављени су следећи радови о Београду у Првом светском рату: Б. Војиновић-Пеликан, „Три најмлађа браниоца Београда”, *ОН*, XLVIII, 13, 1930, 660–662; Драгиша М. Стојадиновић, „Незнани јунаци”, *БОН*, XLIX, 2–3, 1931, 197–199; Душан Стефановић, „Београд у првим данима Светског рата”, *БОН*, XLIX, 12, 1931, 809–813; Милослав Ђ. Дамњановић, дивиз. генерал, „Четрнаести пешадиски пук у одбрани Београда 1915 године”, *БОН*, XLIX, 21–22, 1931, 1414–1419; Мирослав Голубовић, „Fragmenta tragoediae belli” (у наставцима), *БОН*, 50, 2, 1932, 131–138; 50, 3, 1932, 225–232; 50, 4–5, 1932, 331–337; 50, 6, 1932, 379–385; 50, 7, 1932, 451–455; Света Милутиновић, новинар, гл. Секретар Удружења бранилаца Београда, „Како се у Београду живело у првим данима Светског рата”, *БОН*, 52, 7–8, 1934, 534–539; Света Милутиновић, „Београд је ослобођен 1. новембра 1918”, *БОН*, LVI, 11, 1938, 849–853; Драгица Лазовић, „За своју груду – записи из прошлих дана” (у наставцима), *БОН*, LVI, 11, 1938, 837–845; LVI, 12, 1938, 980–987; LVII, 1–2, 1939, 38–44; LVII, 3, 1939, 133–138; Прота Миливој М. Петровић, „Први дани окупаторске власти у Београду 1915”, *БОН*, LVII, 11, 1939, 723–729; Даринка Ђосић, „Слике из београдског робовања 1914–1918”, (у наставцима) *БОН*, LVII, 11, 1939, 698–704; LVII, 12, 1939, 777–781; LVIII, 1, 1940, 43–52; LVIII, 2, 1940, 117–122; LVIII, 3, 1940, 211–216; Милан Ст. Недељковић, „Браниоци Београда 1914 године – два јунака са Аде Циганлије”, *БОН*, LVIII, 3, 1940, 371–372.

⁸³ др Марија Илић Агапова писала је у књижевном додатку о историји Београда у рату и давала је прегледе и приказе стране и домаће мемоарске и историографске литературе. Видети: др Марија Илић Агапова „Сећање на најмлађе браниоце Београда” *ОН*, XLVIII, 13, 1930, 663–664; „Романсирана историја Београда”, *БОН*, LV, 1–3, 1937, 59–63; „Кроз новију литературу о Бео-

***

Неизоставно са сећањем и поменом на Први светски рат била је и југословенска идеја, која се највише манифестовала у говорима високих државних службеника или свештених лица. Постојало је неколико наратива у *Београдским општинским новинама* који су потхрањивали државну симболику и фокусирали се на истицање слободе, јединства, уједињења, правде, мира и заједничка идеје југословенства.

У контексту „уједињења свеколиког југословенског народа”, било је често навођење да су (београдски) војници умрли зарад нове државе, као и да је стварање Југославије нераскидиво са голготом Првог светског рата⁸⁴ – „заливена је крвљу његових бранилаца, који за његову част и своје животе положише и у темеље југословенске престонице поставише своје кости, као залогу за чврсту везу нашег народног јединства.”⁸⁵ или „...Београђани [...] поклонили сенама својих бранилаца и мученика за југословенску идеју”⁸⁶, односно „Наша слобода и уједињење у великој отаџбини Југославији дело племенитог жртвовања безбројних хероја попадалих на пољима части по свима ратиштима од Дунава до Јонскога и Јегејскога мора”⁸⁷. Тако, Милан Радосављевић, председник удружења резервних официра и ратника и одборник О.Г.Б, поводом откривања споменика браниоцима Београда у говору наглашава: „Горди Београд чије су древне зидине попрскане крвљу ових радника поносан је што је у своја недра примио кости 5000 најбољих синова Пијемонта, који су за идеје Уједињења, Слободе и Правде за које се Београд увек борио животе дали...”⁸⁸

граду”, *БОН*, LVI, 7–8, 1938, 518–525; „Дан мртвих на београдском гробљу – 5 новембар 1938”, *БОН*, LVI, 11, 1938, 832–836; „Литература о одбрани Београда 1914–1915”, *БОН*, LVII, 10, 1939, 647–652; „Син Капетана Петровића, браниоца Београда”, (у наставцима) *БОН*, LVII, 12, 1939, 769–776; LVIII, 1, 1940, 31–42; LVIII, 2, 1940, 109–116; LVIII, 3, 1940, 205–210; LVIII, 3, 1940, 364–370; „М. Јањушевић, „1300 Каплара”“, *БОН*, LVIII, 1, 1940, 53–55.

⁸⁴ Видети: Церској битци „Београд је са дубоким узбуђењем дочекао и искреном поштом поздравио старе, ратне заставе пукова – учесника у Церској битци”, *БОН*, LVII, 8, 1939, 485–487; „Свечани помени”, 737; (из говора г. Никодија Богдановића), „Београд је са дубоким узбуђењем дочекао и искреном поштом поздравио старе, ратне заставе пукова – учесника у Церској битци”, *БОН*, LVII, 8, 1939, 486; (према говору г. Алмозлина) „Прва застава Удружења носилаца Албанске споменице – Претседник Београдске општине г. Влада Илић кумовао је застави III пододбора овог Удружења”, *БОН*, LVII, 1–2, 1939, 61. (говор Душан Николајевић) „Боравак маршала Француске и почасног грађанина Београда г. Франше д’Епера у Београду”, *БОН*, 54, 6–7, 485.

⁸⁵ „Слава Друштва за улепшавање Булбулдера”, 471.

⁸⁶ „Свечани помени”, 737.

⁸⁷ „Београд је, окићен заставама, прославио двадесетогодишњицу свога ослобођења”, *БОН*, LVI, 11, 1938, 855.

⁸⁸ Радосављевић, „Поводом откривања споменика”, 1380.

Интересантан је говор и Патријарха Варнаве, блиског сарадника краља Александра у спровођењу идеологије југословенског национализма⁸⁹, који 1934. године наглашава страдање ради ослобођења и уједињења бораца са „југословенских страна“, али уз одређено истицање жртава Краљевине Србије – „брат брату је пружао руку, придружили се и они из сремског добровољачког одреда и борци са осталих југословенских страна, да у последњем тренутку манифестују ону вековну идеологију српског народа, хрватског и словеначког која је морала на крају крајева да победи [...] за ослобођење и уједињење урадио је много тај народ из Шумадије. Па и онда деца са оних кршевитих брда БиХ, и Јужне класичне нам Србије и Војводине и свих других крајева [...] да се никада ни за један моменат не смеју заборавити оне жртве малене Шумадије предратне Краљевине Србије, које је она уложила и узидала у темеље ове велике и снажне државе”.⁹⁰

Такође, често су се и тренутни политички догађаји и проблеми повезивали са наративима Првог светског рата и на манифестацијама је било говора и наговештаја о савременим дешавањима. Поредили су се 6. јануар и Солунски фронт; чување граница Југославије са јунаштвом и храброшћу војске из светског рата, и др.⁹¹ Поново ћемо цитирати Патријарха Варнаву из поменутог занимљивог говора из 1934. године пошто је на опелу војницима говорио о питању великосрпске хегемоније у Краљевини – „Београд никад није претендовао на неку хегемонију над осталим градовима: над Загребом, ни над Љубљаном, ни над царским Скопљем, ни над Цетињем, ни над Сарајевом, него је вршио увек ону исту мисију [...] био је сабиратељски. Прикупљао је не само српски него и велики словенски род. У Београду су налазили уточишта сви они који су били потиштени под ропством турским или аустријским или ма којим другим”.⁹²

***

Слика савезника у *Београдским општинским новинама* је последњи лајтмотив о којој ће бити речи. У анализираним чланцима постојао је јасно истакнут

⁸⁹ Радмила Радић, *Живот у временима: патријарх Гаврило (Дожић): 1881–1950* (Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Институт за теолошка истраживања, 2011), 196–197.

⁹⁰ (говор Њ. Св. Патријарха) „Преко сто хиљада Београђана”, 389–390.

⁹¹ Видети: Говор Др Милослава Стојадиновића, потпредседника Београдске Општине, Историјске манифестације наших градова, *Општинске новине, службени орган општине града Београда*, XLVII, 1, 1930, 12–13; (из говора г. Никодија Богдановића), „Београд је са дубоким узбуђењем дочекао и искреном поштом поздравио старе, ратне заставе пукова – учесника у Церској битци”, *БОН*, LVII, 8, 1939, 486; (говор г. Ђуричића, Председника Београдске општине), „Слава Београда – Спасовдан”, *БОН*, LVIII, 6, 1940, 583

⁹² (говор Њ. Св. Патријарха) „Преко сто хиљада Београђана”, 389–390.

наратив идеализовања савезника кроз истицање ратних заслуга и присутност неговања војничких традиција.⁹³

Француска „нова Отаџбина“⁹⁴ је имала посебно место у јавном мњењу⁹⁵, велики пријатељски и најгостољубивији народ⁹⁶, „који је пружио своју домовину за уточиште легијама наших мученика, болнице своје нашим рањеницима, светлост науке своје деци нашој, домове своје нашим незбринутим породицама, љубав своју нашој војсци.“⁹⁷ Поред мотива захвалности, јавља се и истицање заједничке борбе зарад истих идеала – „Француски и српски народ су прошли кроз иста искушења ради остварења истих идеала и да су ти народи пролили своју племениту крв на истом пољу части, које нам је обезбедило коначну победу и заједничку славу“.⁹⁸

Текст у коме се најбоље види реторика посвећена Француској јесте *Величанствене манифестације француској нацији у Београду* написаном поводом откривања *Споменика захвалности Француској*, 11. 11. 1930. на годишњицу мира. *Споменик захвалности Француској* на Калемегдану јесте рад скулптора Ивана Мештровића, и најзначајнији симбол везе и пријатељства српског и француског народа у Првом светском рату.⁹⁹

⁹³ „Пренос и сахрана посмртних остатака изгинулих Српских ратника у Француској”, *Општинске новине, службени орган општине града Београда*, XLVII, 14, 1929; „Величанствене манифестације француској нацији у Београду”, *БОН*, XLVIII, 23–24, 1930, 1355–1363; „Помен француским изгинулим војницима и предаја гробља Француском посланику г Дару од стране Општине београдске”, *БОН*, XLIX, 21–22, 1931, 1429–1431, „Претставници Београда над костурницом наших изгинулих ратника-заробљеника у Линдриховцу, у Чехославачкој”, *БОН*, 50, 8, 1932, 537–538; „Свечана сахрана посмртних остатака изгинулих руских ратника у одбрани Београда и на солунском фронту 1914–1918 година”, *БОН*, 53, 5, 1935, 328–331.

⁹⁴ „Пренос и сахрана посмртних остатака изгинулих Српских ратника у Француској”, *Општинске новине, службени орган општине града Београда*, XLVII, 14, 1929, 24.

⁹⁵ Видети о односима Француске и Краљевине СХС/Југославији: Станислав Сретеновић, „Француско-српски односи, историја и сећање – наслеђе Првог светског рата”, *Наслеђе* 19 (2018); Stanislav Sretenović, *Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918–1929* (Београд Институт за савремену историју, 2008); Станислав Сретеновић, „Слабост заштитнице, неизвесност штићеника : француско-српски односи, 1918–1940,” у *Два века модерне српске дипломатије*, ед. Драгољуб Р. Живојиновић Чедомир Попов, Слободан Г. Марковић (Београд: Балканолошки институт САНУ: Институт за европске студије, 2013).

⁹⁶ „Срдчан дочек француских ратника у Београду”, *БОН*, LV, 10, 1937, 677–679; „Пренос и сахрана посмртних...”, стр. 24. „Француски Министар спољних послова г. Луј Барту у Београду”, *БОН*, 6, 52, 1934, 465–469; „Претставници Париза у Београду”, *БОН*, 6, 52, 1934, 449–462; „Боравак маршала Француске и почасног грађанина Београда г. Франше д’Елера у Београду”, *БОН*, 54, 6–7, 479–486. 483

⁹⁷ „Величанствене манифестације француској нацији у Београду”, *Београдске општинске новине*, XLVIII, 23–24, 1930, 1355–1358.

⁹⁸ „Прослава Француског народног празника у Београду”, *БОН*, LVI, 7–8, 1938, 559; „Београд је срдечно дочекао француске ратнике са Солунског фронта”, *БОН*, LVI, 9, 1938, 663–665.

⁹⁹ *Споменик Захвалности* припада споменицима националног карактера са изразитим алегоријским контекстом у виду фигуре Маријане, мајке, на импресивном пиједесталу са два

Поред *Споменика захвалности* о значају који је Француска имала у јавности, између осталог, сведочи и изглед гробља на коме су сахрањени француски војници. Сама архитектура оградe која окружује гробље представљала је израз средњовековне српске културе којом су украшавани манастири. О томе је говорио и Милан Нешић, председник Београдске општине, на помену изгинулим француским војницима 1931. године „и како су ти манастири за време дугог низа векова патњи нашег народа под турским јармом били огњиште наше националне мисли ми смо желели да ово гробље француских војника представља олтар нашег признања славном француском народу и да оно буде најсигурнији залог вечитог пријатељства које веже велику Француску републику са Краљевином Југославијом”.¹⁰⁰

Поред Француске и уопштено упућено савезницима¹⁰¹ у неколико чланака издваја се и посебно захвалност према Русији¹⁰², Енглеској и Чехословачкој¹⁰³. За Русију су заступљени познати наративи попут „словенске љубави” и „братског народа”: „Очекивали смо ову манифестацију захвалности, очекивали смо је, јер су наше душе вековима повезане са душама браће Руса. За нас су незаборавни они историјски тренуци када се милионски, велики руски народ, као један човек диже да заштити малену, православну Србију, од насртаја непријатеља”¹⁰⁴ или „Та помоћ није долазила из било каквих претензија на наше територије. Она је била часна, братска, искрена, права словенска љубав велике Русије према православном Српству.”¹⁰⁵

различита рељефа – једном на којем се ђаци хране знањем, и другом где су припадници војске на Солунском фронту и у одбрани Београда, уз натписе „Ми волимо француску, као што је она волела нас” и „A la France”. Божовић, *Меморијали Првог светског рата*, 71–73. Говор Милана Нешића, председника Београдске општине, „Величанствене манифестације француској нацији у Београду”, *Београдске општинске новине*, XLVIII, 23–24, 1930, 1358–1359.

¹⁰⁰ Говор Милана Нешића, председника Београдске општине, „Помен француским изгинулим...”, str. 1429–1430.

¹⁰¹ „На дан закључења примирја одржани су помени на београдским гробљима наших и савезничких изгинулих и помрлих ратника”, *БОН*, 53, 11–12, 1935, 702–703; „Свечани помени”, 737.

¹⁰² „Београд је свечано прославио своју традиционалну славу Спасовдан”, 413–421; „Свечана сахрана посмртних остатака изгинулих руских ратника у одбрани Београда и на солунском фронту 1914–1918 година”, *БОН*, 53, 5, 1935, 328–331; (говор градског већника г. Љубомира В. Стефановића пред руском костурницом) „На дан своје славе, на Спасовдан”, 270–271. В. Детаљаније о руским споменицима и гробним меморијалима: Живановић, *И крст и петокрака: руски гробни комплекси у Југославији у 20. веку*.

¹⁰³ Лео Вокач, „Значај чехословачко-југословенске сарадње”, *БОН*, 54, 6–7, 1936, 456–461.

¹⁰⁴ (говор Њ. Св. Патријарха) „Свечана сахрана посмртних остатака изгинулих руских ратника у одбрани Београда и на солунском фронту 1914–1918 година”, *БОН*, 53, 5, 1935, 329.

¹⁰⁵ (говор Њ. Св. Патријарха) „Свечана сахрана посмртних остатака изгинулих руских ратника у одбрани Београда и на солунском фронту 1914–1918 година”, *БОН*, 53, 5, 1935, 330.

О Енглеској је највише речи у тексту поводом дочека енглеских ратника у Београду 1936. године, и тада је поред наглашавања пријатељства два народа¹⁰⁶ означена и велика медицинска помоћ српској војсци: „многобројне болничке мисије, које су пружиле племениту помоћ нашим рањеницима [...] То британско милосрђе спасло је многе наше војнике од сигурне смрти и у великој мери олакшало борбу противу заразних болести које су се свуде шириле”, као и захвалност за гостопримство преко 300 дечака и младића који су боравили током рата у Енглеској.¹⁰⁷

***

Деценија пред Други светски рат, у коме је посматрано писање *Београдских општинских новина* била је динамично доба – како на спољном, тако и на унутрашњем плану – промене савезника, промене економских политика, промене идеологија, прекомпоновање политичких странака и самог државног уређења. У таквом историјском времену праћено је писање градских новина на тему Првог светског рата – где је видљиво како се сећање на Први светски рат и ратни наративи често политички употребљавају. Анализирани текстови су одраз културе сећања, питање идентитета и политичких стремљења државе, они су слојевити показатељ са низом метафора и симбола односа тадашњег друштва према Првом светском рату.

У посматраним текстовима рат и смрт окренути су у одређеној мери мистификацији, присутне су јасне паралеле и алегорије ка историјским личностима и догађајима и истицане вредности попут херојске, храбре, мученичке, свете смрти, оправдане жртвама за отаџбину, краља, родну груду, част, мир, Београд, веру, југословенску идеју. Београд је имао централно место, као „јунак и мученик”, на међи Истока и Запада, чувар Европе и Хришћанства..., а југословенска идеја се везивала за истицање слободе, јединства, уједињења, правде, проливане крви и жртава. Слика савезника се огледала у потенцирању пријатељства народа, захвалношћу за помоћ у рату и њиховом идеализовању, у којем је посебно место имала Француска, с обзиром на њену улогу у Првом светском рату, и касније у политичком поретку међуратне Европе и њеном односу са Краљевином СХС/Југославијом.

¹⁰⁶ (генерал г. Стојшић) „Свечани дочек енглеских ратника у Београду”, *БОН*, 54, 6–7, 1936, 499 (499–501).

¹⁰⁷ (говор Владе Илића), „Свечани дочек енглеских ратника у Београду“, *БОН*, 54, 6–7, 1936, 500–501.

Извори и литература

Beogradske opštinske novine, 1929–1940.

Službene novine, 1922.

Asman, Alaida. *Duga senka prošlosti. kultura sećanja i politika povesti*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2011.

———. *Oblici zaborava*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2018.

Bjelajac, Mile. *1914–2014: zašto revizija?: stare i nove kontroverze o uzrocima Prvog svetskog rata*. Beograd: Medija centar „Odbrana” 2014. (ćirilica)

Božović, Aleksandar. *Memorijali Prvog svetskog rata na teritoriji Beograda*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, 2014. (ćirilica)

Gazibara, Bojana Ibrajter. *Spomenik i spomen-kosturnica braniocima Beograda 1914–1918*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, 2014. (ćirilica)

Dimić, Ljubodrag, Radojević Mira. *Srbija u velikom ratu 1914–1918: kratka istorija*. Beograd: SKZ, 2014. (ćirilica)

Goldsvorti, Vesna. *Izmišljanje Ruritanije: imperijalizam mašte*. Beograd: Geopoetika, 2000.

Jovanović, Miroslav. „1804–2004, razvoj opterećen diskontinuitetima, sedam teza.” In *Srbija 1804–2004: tri viđenja ili poziv na dijalog*, ur. Dubravka Stojanović Miroslav Jovanović, Ljubodrag Dimić. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2005. (ćirilica)

Kuljić, Todor. *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd: Čigoja štampa.

———. *Tanatopolitika: sociološkoistorijska analiza političke upotrebe smrti*. Beograd: Čigoja štampa, 2014.

Marković, Gordana Ilić, ed. *Dnevnik Velikog rata: Prvi svetski rat u ogledalu srpske književnosti i štampe*. Beograd: Samizdat, 2014, 2014. (ćirilica)

Mitrović, Andrej. *Srbija u Prvom svetskom ratu*. Beograd: Stubovi kulture, 2004. (ćirilica)

Mladenović, Božica M. *Grad u austrougarskoj okupacionoj zoni u Srbiji od 1916. do 1918. godine*. Beograd: Čigoja štampa. (ćirilica)

Nikolić, Mirjana. „Sećanje srpske štampe na Prvi svetski rat: dnevni list Politika.” *Zbornik radova fakuleta dramskih umetnosti* 25/26 (2014): 253–274.

Obrenović, Violeta N. „Srpska memorijalna arhitektura: 1918–1955 : doktorska disertacija.” Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, 2013. (ćirilica)

Pintar, Olga Manojlović. „Bereavement and Mourning (South East Europe).” In *1914–1918-online. International Encyclopedia of the First World War*, edited by Peter Gatrell Ute Daniel, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson. Berlin: Freie Universität Berlin 2014.

Pintar, Olga Manojlović. *Arheologija sećanja: spomenici i identiteti u Srbiji 1918–1989*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2014.

———, ed. *Istorija i sećanje: studije istorijske svesti: [zbornik radova]*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2006.

- Pintar, Olga Manojlović. „Ideološko i političko u spomeničkoj arhitekturi Prvog i Drugog svetskog rata na tlu Srbije.” doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, 2004. (ćirilica)
- . „Tradicije Prvog svetskog rata u Beogradskoj javnosti 1918–1941.” magistarski rad, Univerzitet u Beogradu, 1996. (ćirilica)
- Radić, Radmila. *Život u vremenima: patrijarh Gavrilo (Dožić): 1881–1950*. Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet Univerziteta, Institut za teološka istraživanja, 2011. (ćirilica)
- Ristić, Ivan. „Smrt, stradanje i sećanje: Prilog proučavanju političke upotrebe smrti, stradanja i kolektivnog pamćenja na primeru srpsko-bugarskih odnosa posle Prvog svetskog rata.” *Tokovi istorije 2* (2017): 37–57. (ćirilica)
- Sretenović, Stanislav. „Slabost zaštitnice, neizvesnost štitenika : francusko-srpski odnosi, 1918–1940.” *Dva veka moderne srpske diplomatije*, ur. Dragoljub R. Živojinović Čedomir Popov, Slobodan G. Marković, 209–219. Beograd: Balkanološki institut SANU: Institut za evropske studije, 2013. (ćirilica)
- . „Francusko-srpski odnosi, istorija i sećanje – nasleđe Prvog svetskog rata.” *Nasleđe 19* (2018): 9–21.
- Subotić, Vojislav, Marko Popović, LJubinko Dragičević, Zoran Panović, ur. *Memorijali oslobodilačkih ratova Srbije*, 1. Beograd: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 2006. (ćirilica)
- Šarenac, Danilo. *Top, vojnik i sećanje: Prvi svetski rat i Srbija 1914–2009*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2014. (ćirilica)
- Šarenac, Danilo. „Udruženje rezervnih oficira i ratnika 1919–1941.” *Istorija 20. veka* 29, 1 (2011): 27–38.
- Sládeček, Michal, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović, *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2015.
- Sretenović, Stanislav. *Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918–1929*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2008.
- Thacker, Toby. *British culture and the First World War, Experience, Representation and Memory*. Bloomsbury Academic, 2014.
- Todorova, Maria. *Imaginarni Balkan*. 2. izd. Beograd: Biblioteka XX vek; Krug, 2006.
- Vučetić-Mladenović, Radina. „Pobeđeni 'Pobednik': polemike uoči postavljanja Meštovićevo spomenika.” *Godišnjak za društvenu istoriju* 6, 2 (1999): 110–123. (ćirilica)
- Živanović, Milana. *I krst i petokraka: ruski grobni kompleksi u Jugoslaviji u 20. veku*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2020. (ćirilica)

Summary

Jelena Rafailović, PhD

The Viewpoint of *Beogradske opštinske novine* on the First World War (1929–1940)

The paper investigates and presents the writing of the “Belgrade municipal newspaper – the official gazette of the city government” (*Beogradske opštinske novine*) about the First World War from 1929 to 1940. The texts that were dedicated to manifestations, ceremonies, and commemorations on the occasion of the First World War were analyzed to expose the post-war society’s memory of the war (“living memory”), their perceptions, ideas, and values about the war. Studying the “*Beogradske opštinske novine*” on a qualitative level, through the main ideas of the articles and speeches of the participants at the events, one will see the cultural framework created by the municipal government of Belgrade.

Keywords: *Beogradske opštinske novine*, culture of memory, First World War, monuments.